

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GERİ KABUL ANLAŞMALARININ AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKALARI VE İNSAN HAKLARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF THE EUROPEAN UNION'S READMISSION AGREEMENTS WITHIN THE SCOPE OF EUROPEAN UNION MIGRATION POLICIES AND HUMAN RIGHTS

Gülrihan ÖLMEZ KIYICI¹, Ummuhan KAYGISIZ²

Öz

Uluslararası göç, 1990'lı yıllardan itibaren dünya ve Avrupa Birliği (AB) gündemine girmeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinin artan refah seviyesi daha iyi koşullarda yaşamak isteyen ya da ülkelerindeki siyasi karışıklıklar ve savaşlar dolayısıyla daha güvenli bir yaşama ihtiyaç duyan göçmenler için AB ülkelerini başlıca göç çekim merkezleri haline getirmiştir. Özellikle 1990'larda hızla artan düzensiz göçmen sayısı AB ülkelerini bu durumun yönetimi için ortak bir göç politikası oluşturmaya itmiştir. Söz konusu politikanın en önemli araçlarından biri de AB ile AB üyesi olmayan ülkeler arasında imzalanan ve izinsiz bir şekilde AB sınırları içinde bulunan kişilerin kendi ülkelerine ya da geldikleri transit ülkeye geri gönderilmesini mümkün kılan geri kabul anlaşmalarıdır. Bu çalışmanın amacı AB göç politikasının oluşumuna ve sorunlarına değinerek geri kabul anlaşmalarını insan hakları ekseninde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Geri Kabul Anlaşmaları, Avrupa Birliği, İnsan Hakları.

Abstract

International migration has begun to enter the world and the European Union (EU) agenda since the 1990s. The EU countries have become the main attractive countries for immigrants aspiring to live in better conditions or for immigrants who need a safer life due to political upheavals and civil wars in their countries. The soaring number of irregular immigrants during the 1990s have urged the EU countries to constitute a common migration policy in order to deal with this situation. One of the main instruments of this policy is the readmission agreements that are signed between the EU and a non-member country and enable the returning of the people who illegally stay within the EU borders to their own country or transit

¹ Öğr. Gör., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, gulnihankiyici@isparta.edu.tr

² Dr. Öğretim Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ukaygisiz@mehmetakif.edu.tr

country. The goal of this study is to analyse the development of the EU migration policy, its problems and the readmission agreements on the axis of human rights.

Keywords: Readmission Agreements, European Union, Human Rights.

1. GİRİŞ

“Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşee ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 59) olarak tanımlanabilecek uluslararası göç özellikle 1990’lı yıllardan itibaren dünya ve Avrupa Birliği (AB) gündeminde yer almaya başlamıştır. Bunda uluslararası göçmen sayısının giderek artması önemli rol oynamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan “Uluslararası Göç Raporu 2015”e göre 1990-2015 arasında dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı % 60 artarak 2015 yılında 244 milyona ulaşmıştır (United Nations, 2016, s. 1). Uluslararası göçmen kapsamına sürekli yerleşenler, süreli sözleşmeli çalışanlar, süreli çalışan profesyoneller, yasal olmayan çalışanlar, sığınmacılar ve mülteciler dahildir (Gençler, 2005, s. 174). Siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, otoriter yönetimler, iç savaşlar, etnik çatışmalar, ekonomik sıkıntılar gibi nedenler her yıl daha fazla insanı göç etmek zorunda bırakmaktadır.

Göçün oluşturduğu ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve demografik etkileri nedeniyle çok boyutlu; göç alan, göç veren, transit ülkeleri ve göçmenleri etkilemesi nedeniyle de çok aktörlü bir olgu olması göç yönetimini zorlaştırmakta ve karmaşıklarıştırmaktadır (Şemşit, 2010, s. 9-10). Göç yönetimini zorlaştıran bir diğer faktör ise küreselleşme ile giderek artan düzensiz göç hareketlerinin kayıt altına alınamamasıdır. Göçü düzenli ve düzensiz olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Giderek artan ve yönetilmesi zor olan ise düzensiz göçtür. Düzensiz göç; gönderen, alıcı ve transit ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen ve göçmenin belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek ve/veya çalışmak için gerekli izinlere sahip olmaması durumunda ortaya çıkan bir göç türüdür (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 15). Düzenli göçmen sayısının düzensiz göçmen sayısından fazla olmasına rağmen göçle ilgili politikaların büyük bir kısmı düzensiz göç ve göçmenlerle ilgilidir.

Göç politikası “göçmenlerin ülkeye girişleri, ülkede kalışları ve ülkeden çıkışlarını düzenlemeye yönelik resmi ve resmi olmayan önlemler” (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 30) olarak tanımlanabilir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan AB’nin göç politikası ise vize politikası, sınır yönetimi, düzenli göç politikası, düzensiz göçle mücadele politikası ve mülteci hareketlerini düzenleyen politikalardan meydana gelmektedir.

Bütün bunlar dikkate alınarak hazırlanan çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Öncelikle AB’nin ortak göç politikasının tarihsel gelişimi incelenecek; sonrasında AB ülkelerine düzensiz göçün artış nedenleri üzerinde durularak AB’nin göç politikasına yönelik eleştirilere yer verilecektir. Daha sonra Birlik’in düzensiz göçle mücadelesinde en etkili araçlardan biri olan Geri Kabul Anlaşmaları (GKA) üzerinde durulacak; bu anlaşmaların AB’nin kurucu ilkelerinden biri olan “temel haklara saygı” prensibiyle ilişkisi ele alınacaktır.

2. AB ORTAK GÖÇ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak Avrupa'yı yeniden kalkındırmak ve bölgede barış ve istikrarı tekrar tesis etmek amacıyla bir araya gelen altı Avrupa ülkesi bugün AB olarak bilinen topluluğun temellerini atmıştır. Savaş boyunca yaşanan can kayıpları ekonominin yeniden yapılandırılması sürecinde işgücüne duyulan ihtiyacı artırmış, bu ihtiyacı yerli nüfusla karşılayamayan Birlik ülkelerini de dünyanın diğer bölgelerinden işçi temin etmeye yöneltmiştir. Dolayısıyla o dönemde göç, kısıtlanması veya kontrol edilmesi gereken bir olgu olarak görülmemiş; aksine işgücü anlaşmalarıyla düzenli göçü teşvik edici politikalar izlenmiştir. Böylece, II. Dünya Savaşı'na kadar göç veren bir kıta olan Avrupa savaş sonrasında göçmenler için önemli çekim merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Savaş sonrası Avrupa'da üç farklı göç dalgasından bahsetmek mümkündür. Birincisi, 1950'li yıllardan 1970'in başlarına kadar süren dönemde yaşanan işçi göçüdür. Bu dönem, Avrupa'nın savaşın yaralarını sarma dönemidir ve ekonomik olarak insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle diğer ülkelerden Avrupa'ya göç desteklenmiştir. Başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri Güney Avrupa ve Afrika'daki ülkelerle misafir işçi anlaşması yaparak bu ülkelerden işçi transfer etmiştir. Örneğin Almanya, İtalya (1955), Yunanistan ve İspanya (1960), Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile anlaşmalar yaparak bu ülkelerden işçi alımına yönelmiştir (Hansen, 2003, s. 25). İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi koloni geçmişi olan ülkeler ise kolonilerinden işgücü temin etmeye çalışmış; İngiltere kolonilerinde yaşayan kişilere vatandaşlık hakkı tanıyarak bu bölgelerden ülkesine göçü özendirmeye çalışmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde ise bir yandan Avrupa kıtasının ekonomik açıdan kendi kendine yeter hale gelmeye ve işgücüne duyduğu ihtiyacın azalmaya başlaması diğer yandan ise petrol krizinin yaşanması ve Avrupa sanayisinin küçülmesi Avrupa ülkelerini göçü sınırlandırmaya ve ülkelerindeki misafir işçileri de ülkelerine dönmeye teşvik edici politikalar uygulamaya yöneltmiştir. Göçü kısıtlamaya yönelik 1971'de ilk düzenlemeyi yapan İngiltere'yi 1972 ve 1973'te Fransa ve Almanya izlemiştir (Hansen, 2003, s. 27). Önceki yıllarda misafir olarak gelen işçilerin ülkelerine geri dönmelerini teşvik edici politikalara rağmen 1973-1975 döneminde göçmen işçilerden sadece % 10'u ülkelerine geri dönmüştür (Gençler, 2005, s. 175). Aynı dönemde, ülkelerine geri dönmek istemeyen göçmenlerin ailelerini de buldukları ülkeye getirmesi sonucu Avrupa ülkelerindeki göçmen sayısı artmaya devam etmiş; böylece Avrupa'ya göçün ikinci dalgası aile birleşmeleri şeklinde kendini göstermiştir. Üçüncü dalga ise 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle sığınmacı ve mülteci göçü şeklinde ortaya çıkmıştır. Demir Perde'nin yıkılmasından itibaren daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak isteyen binlerce kişi Doğu Almanya'dan Batı'ya göç etmiş; Yugoslavya'nın dağılmasını takiben de bölgede yaşanan kaos ortamı nedeniyle çok sayıda kişi Avrupa ülkelerine sığınmıştır.

AB düzeyinde ortak bir göç politikasına duyulan ihtiyaç bu üç temel göç dalgası arka planında ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda istihdam amaçlı göçte sıcak bakan ve gelen göçmenlere duyulan ihtiyaç ortadan kalkınca bu kişilerin ülkelerine döneceğine inanan AB ülkeleri bu konuda ortak bir strateji belirleme ihtiyacı hissetmemiştir (Güleç, 2015, s. 84). 1970'li yıllara gelindiğinde göçmenlerin geri dönmek yerine buldukları ülkede kalmayı tercih etmesi, bu dönemde yaşanan ekonomik durgunluk ve artan terör olayları göç konusunun önemli bir bölümünü oluşturacağı iç güvenlik konularında işbirliğine gitmeyi

gerektirmiştir. Bu amaçla 1975 yılından itibaren üye devletlerin içişleri ve adalet bakanları gayri resmi olarak bir araya gelmeye başlamıştır. Adını ilk kez buluştukları İtalya'nın Trevi bölgesinden alan grup güvenlikle ilgili konularda bilgi paylaşımında bulunmuştur. Bu toplantılar resmîyet taşımadığı için çok etkili sonuçlar doğurmamış olsa da ilgili bakanlar arasında diyalogu güçlendirmesi ve rutine bindirmesi açısından oldukça önemlidir (Geddes, 2003b, s. 134).

1986'da ise Trevi grubu bakanları tarafından göç konusunda çalışmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Aynı yıl 1992 yılı sonunda kadar AB vatandaşlarının serbestçe dolaşabileceği ortak bir pazarın kurulması ve ekonomik birlik oluşturma sürecinin tamamlanmasını öngören Tek Avrupa Senedi'nin imzalanması konuyla ilgili çalışmaları yoğunlaştırmıştır. 1987'de yapılan Trevi çalışma grubu toplantısında üye ülkelerdeki göç sorunu, vize politikası, dış ve iç sınır kontrolleri, siyasi sığınmacılar gibi konular görüşülmüştür (Lodge ve Bayburtlu'dan aktaran Şemşit, 2010, s. 87).

Bu dönemde Fransa, Batı Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda iç sınırlarını açma kararı almış ve Schengen Anlaşması'nı imzalamıştır. İç sınır kontrollerinin kaldırılmasının yol açacağı güvenlik riski üye devletleri dış sınır denetiminin güçlendirilmesi için daha fazla işbirliği yapmaya; göç ve sığınma politikalarıyla ilgili birtakım yasal düzenlemeleri gerçekleştirmeye yöneltmiştir (Geddes, 2001, s. 24). Bu kapsamda 1990'da Dublin Sözleşmesi hayata geçirilerek sığınmacılara yönelik ortak bir politika izlenmesi kararlaştırılmıştır. Sözleşme ile sığınma başvurularının kabulü için bir standart belirlenmesi ve böylece aynı kişinin birden fazla AB ülkesinde sığınma başvurusunda bulunmasının engellenmesi hedeflenmiştir.

1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben ortaya çıkan göç dalgası ve artan sığınma başvuruları Trevi grubu bakanları arasındaki gayri resmi işbirliğinin yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yetersizliği ortadan kaldırmak amacıyla 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile göç ve sığınma konuları üç sütunlu AB'nin "Adalet ve İçişleri" başlıklı 3. sütununa dahil edilmiştir. Ancak, bu politika başlığı hükümetlerarası niteliğini korumaya devam etmiştir. Başka bir deyişle, üye devletler göç konusunda politika yapma yetkisini kullanmayı sürdürmüştür; AB kurumları ise bu politika alanından dışlanmışlardır (Geddes, 2001, s. 25).

AB içinde ortak bir göç politikasının gelişimindeki en önemli dönüm noktalarından biri 1997'de imzalanan Amsterdam Anlaşması'nın 1999'da yürürlüğe girmesidir. Bu anlaşmayla "Adalet ve İçişleri" sütununda yer alan göç ve sığınma konuları "Vize, İltica, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Diğer Politikalar" isimli Dördüncü Başlık altında "Avrupa Toplulukları" isimli 1. sütuna taşınmış; böylece AB göç konusunda uluslararası yetki ve sorumluluk kazanmıştır (Şemşit, 2010, s. 90). Anlaşmayla Schengen müktesebatı AB hukukuna entegre edilmiş; iltica, geçici koruma ve yük paylaşımı, ülkeye giriş çıkış koşulları ve yasa dışı ve diğer üye ülkelerde ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarını kapsayan göç politikaları konularında önlem alma yetkisi AB'ye verilmiştir (Baldaccini ve Toner'den aktaran Şemşit, 2010, s. 92). Topluluk sütununa aktarılmasına rağmen AB kurumlarının söz konusu politika başlığındaki yetkileri incelendiğinde göç politikasının hükümetlerarası nitelikten kurtulamadığı anlaşılmaktadır. Zira, Konsey'in karar alma yetkisi 2004'e kadar ertelenmiş, AB Parlamentosu'nun sadece danışma organı olarak görev yapacağı belirtilmiş, Komisyon'un konuyla ilgili yasa teklifinde bulunma yetkisini üye devletlerle paylaşması öngörülmüş ve AB Adalet Divanı'nın yalnızca üye devletlerdeki yüksek mahkemelerin kendisine başvurması halinde konuyla ilgili eyleme geçebileceği ifade edilmiştir. Bu nedenle, Amsterdam

Anlaşmasıyla gelen bu değişikliğin göç politikasını uluslarüstü kılmaktan (supranationalization) ziyade ihtiyatlı bir şekilde topluluklaştırdığını (cautious communitarization) söylemek mümkündür (Geddes, 2001, s. 25).

Amsterdam Anlaşması'nın ardından Ekim 1999'da yapılan Tampere Zirvesi'nde AB'nin bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı haline getirilmesi hedefinin Birlik'in siyasi gündeminin en üst sırasında yer alacağı açıkça belirtilmiştir. Ayrı olmakla birlikte bu hedefle yakından ilişkili sığınma ve göç konularının kaynak ülkelerle ortaklık, ortak bir iltica sistemi, üçüncü ülke vatandaşlarına adil davranma ve göç dalgalarının yönetimi konularını içeren ortak bir AB göç politikası gerektirdiği vurgulanmıştır (European Council, 1999). Bu doğrultuda Komisyon 2000 ve 2001 yıllarında göç ve sığınma konularıyla ilgili ulusal politikaların koordine edilmesine yönelik öneriler içeren kominikasyonlar yayımlamıştır.

2002 Seville Zirvesi'nde düzensiz göçle mücadele için ortak politika izlenmesi yönünde karar alınmış, bu konuda yeterli tedbirleri almayan ülkelere yaptırım uygulanması gündeme gelmiştir. Ek olarak, üçüncü ülkelerle yapılan her türlü ortaklık, adaylık ve işbirliği anlaşmalarına yasa dışı göçle mücadele konusunda işbirliğine gidilmesi hususunda hükümler konması önerilmiştir.

2004 yılında AB konuyla ilgili yeni bir gündeme ihtiyaç duymuş ve beş yıl sürecek Lahey Programı'nı kabul etmiştir. Göç dalgalarının düzenlenmesi ve Birlik'in dış sınırlarının kontrolü programın amaçlarından biri olarak belirtilmiştir. Uluslararası göçün devam edeceğinin altı çizilerek göçün nedenleri, giriş, kabul, entegrasyon ve iade politikalarını da içeren kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Sığınma, göç ve sınırlarla ilgili ortak bir politika gelişiminde dayanışma ve sorumluluğun adil paylaşımı konularına dikkat çekilmiştir (Council of the European Union, 2005).

27 Ekim 2005'te Hampton Court'ta gayri resmi toplanan liderlerin isteği üzerine Komisyon bir rapor hazırlamış, göç olgusuna küresel bir yaklaşım geliştirilmesi önerisinde bulunarak kaynak ve transit ülkelerin ekonomik ve siyasi gelişimlerinin sorunun çözümünde çok önemli bir rol oynadığını belirtmiştir (Samur, 2008, s. 8). Aynı yıl "Göçe Yönelik Global Yaklaşım" kabul edilmiş, göç politikası Birlik'in dış ilişkiler ve kalkınma politikalarıyla ilişkilendirilmeye başlamıştır. Bu kapsamda Afrika ülkeleriyle göç yollarının kontrolü için ortak operasyona gidilmiş, işbirliği yapan ülkelerin vatandaşlarına vize kolaylığı sağlanmıştır. İlerleyen dönemde AB'nin "Göçe Yönelik Global Yaklaşım"ı Birlik'in doğu ve güneydoğusunda bulunan ülkeleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Samur, 2008, s. 9).

2008'de ise "Göç ve İltica Avrupa Paktı" kabul edilmiştir. Pakta, dünyanın çeşitli bölgeleri arasında refah ve kalkınma farklılığı olduğu müddetçe uluslararası göçün devam edeceği belirtilmiştir. Uluslararası göçün bir fırsat olabileceği, sıfır göç hipotezinin gerçek dışı ve tehlikeli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca paktta düzenli göç, düzensiz göç, sınır kontrolleri, iltica sistemi, kaynak ve transit ülkelerle işbirliği konularında önerilere yer verilmiştir (Council of the European Union, 2008). Pakt bağlayıcı olmamakla birlikte sonraki yıllarda AB göç politikasını yönlendirmesi açısından önemlidir.

Ortak göç politikasının oluşumunda Amsterdam Anlaşması kadar önemli bir başka anlaşma ise 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması'dır. Göç ve sığınma ile ilgili konular "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet" isimli V. Başlığa yerleştirilmiş, bazı istisnalar dışında bu başlık kapsamına giren konularda nitelikli çoğunluk ilkesi temelinde olağan yasama prosedürünün uygulanması kararlaştırılmıştır. Parlamentonun karar alma sürecindeki rolünün güçlendirilmesi, AB Adalet Divanı'nın göçle ilgili konularda ön karar

usulünce işlem yapabilmesinin sağlanması ve Temel Haklar Şartı'nın hukuki bağlayıcılık kazanması bu süreçte göç politikasının gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Bu yönleriyle Lizbon Anlaşması 2009'da kabul edilen Stockholm Programı'nda belirlenen hedeflere ulaşılması için güçlendirilmiş bir kurumsal çerçeve sunmuştur (Monar, 2010, s. 159).

2009 Aralık ayında açıklanan Stockholm Programı Birlik'in 2010-2014 döneminde adalet, güvenlik, iltica ve göçle ilgili politika hedeflerini içermektedir. Göç ve iltica konularında sorumluluk, dayanışma ve ortaklık Avrupası başlığı altında kişilerin hareketliliğinin fırsatlar ve zorluklar getirdiği belirtilerek iyi yönetilmesi halinde göçün tüm taraflara fayda sağlayabileceği ifade edilmiştir. Kapsamlı ve sürdürülebilir bir Avrupa göç ve iltica politikasına, üçüncü ülkelerle diyalog ve ortaklığın güçlendirilmesi çabalarına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmış; denizde yaşanan trajedilerin tekrarlanmasının önlenmesi önemli bir hedef olarak belirtilmiştir (Council of the European Union, 2009). Göç yönetimi konusunda AB üyesi olmayan ülkelerle işbirliğinin artırılmasının önemine dikkat çekilerek geri kabul anlaşmalarının imzalanması, Geri Gönderme Direktifinin uygulanması ve yasa dışı göçmen çalıştıran işverenlere yaptırım uygulanması önerilerine yer verilmiştir.

2010 yılında Arap ülkelerinde başlayan ve Arap Baharı olarak nitelenen süreç ve 2011 yılında Güney Akdeniz'de yaşanan olaylar daha kapsamlı ve tutarlı bir AB göç politikasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 4 Mayıs 2011 tarihli kominikasyonunda Komisyon, AB üyesi olmayan ülkelerle her iki tarafta da fayda sağlayacak şekilde göç ve hareketlilik konularında işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Konsey Komisyon'dan 2005'te geliştirilen "Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım"ı değerlendirmesini ve AB'nin Birlik dışındaki devletlerle ilişkileri için daha sistematik ve stratejik bir politika çerçevesi sunmasını talep etmiştir. Komisyon 18 Kasım 2011'de sunduğu kominikasyonda (European Commission, 2011) AB'deki mevcut ekonomik krize ve işsizlik oranlarına rağmen bazı sektörlerde yerli nüfusla kapatılmayacak işgücü açığına dikkat çekerek AB'nin gelecekte işgücü ihtiyacını Birlik dışından karşılamak durumunda kalacağını ifade etmiştir. Komisyon, iyi yönetilmiş göçün sağlayacağı avantajları değerlendirmek ve değişen göç trendlerinin getireceği zorluklara cevap vermek için AB'nin politikalarını gözden geçirme ihtiyacını dile getirmiş; "Göçe ve Hareketliliğe Yönelik Küresel Yaklaşım" önerisini sunmuştur.

Söz konusu bu yaklaşımın birbiriyle eşit dört sütun üzerine kurulması planlanmıştır (European Commission, 2011, s. 7). Bu sütunlar; yasal göçün organize edilmesi ve kolaylaştırılması; düzensiz göçün ve insan kaçakçılığının önlenmesi ve azaltılması; uluslararası korumanın geliştirilmesi ve iltica politikasının dış boyutunun güçlendirilmesi ve son olarak da göç ve hareketliliğin kalkınmaya etkisinin artırılmasıdır. Kominikasyonda, her bir başlıkla ilgili önerilere de detaylı bir şekilde yer verilmiştir. "Göçe ve Hareketliliğe Yönelik Küresel Yaklaşım"daki bu yeni söylemin altında Avrupa'ya düzensiz göçün önlenmesi fikrinin yattığı düşünülmektedir (Hampshire, 2016, s. 540).

Son dönemde Suriyeli mülteci krizi ortak bir AB göç politikasının oluşturulamadığını ve yasal değişikliklere rağmen bu alanın uluslararası bir nitelik kazanamadığını ortaya koymuştur. Üye ülkelerde göç konusunun politize edilmesi ve Avrupa şüpheciliklerinin (euroscepticism) artması nedeniyle AB seçmeninin bu konuyla ilgili işbirliğine verdiği desteğin azalması, yasa dışı göçten farklı düzeylerde etkilenen Birlik'in kuzeyinde ve güneyinde yer alan ülkeler arasında iltica sistemine yönelik görüş

ayrılıkları ve doğu-batı ülkeleri arasında serbest dolaşım konusundaki anlaşmazlık ulusal göç politikalarının uyumlaştırılmamasının başlıca sebepleri arasında gösterilmektedir (Hampshire, 2016, s. 544).

3. AB'YE DÜZENSİZ GÖÇÜN ARTMA NEDENLERİ VE AB'NİN GÖÇ POLİTİKASINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

AB, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla toparlanarak kısa zamanda ekonomik ve sosyal refaha erişmiş, uluslararası göç için çekim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Önceleri istihdam amaçlı göçü teşvik eden ve bu sayede ekonomisi hızla iyileşen üye ülkeler 1970'lerin başından itibaren kıtaya göçü sınırlandırmaya yönelmiştir. Buna rağmen AB ülkelerine göç devam etmiş, yasal göçmenlerin yanında düzensiz göçmen sayısı da hızlı artış göstermiştir.

AB'ye düzensiz göçün artmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Birincisi, AB ülkelerinin düzenli göç yollarını zorlaştırmasıdır. Avrupa'ya yasal olarak girmeyi başaramayanlar yasa dışı yollara başvurmaktadır. İkincisi, düzensiz göçü önlemek amacıyla yasa dışı göçmen statüsünde bulunanların yasallaştırılmasıdır. Bu kapsamda Avrupa'da yapılan yasal düzenlemelerle yaklaşık iki milyon yasa dışı göçmen yasallaştırılmıştır (Gençler, 2005, s. 181). Ancak bu uygulama sorunu ortadan kaldırmadığı gibi gelecekte yine böyle bir düzenlemeye gidilebileceği beklentisi düzensiz göçü teşvik etmiştir (Gençler, 2005, s. 181). Düzensiz göçü artıran bir başka neden de Avrupa'daki işverenlerin kaçak göçmen istihdam etmesidir. Düzensiz göçmenlerin kayıt dışı istihdamının maliyeti düşürdüğü için işverenlere cazip gelmesi; yasa dışı göçmenlerin de kendi ülkelerindekinden çok daha iyi koşullarda çalışma ve daha fazla kazanma imkanına kavuşması sonucunda oluşan bu arz ve talep kayıt dışı istihdamı artırmaktadır (Gençler, 2005, s. 179). Bu şekilde her iki tarafa da fayda sağlayan kaçak göçmen istihdamı aynı zamanda hem kaynak hem hedef ülke ekonomisine de katkıda bulunduğundan düzensiz göçün artmasında önemli rol oynamaktadır. Düzensiz göçmenlerin genellikle yerli işgücünün çalışmak istemediği işlerde istihdam edildiği (Hansen, 2003, s. 28) ve bazı sektörlerdeki işgücü açığını kapattığı bilinmektedir. Böylece düzensiz göçmenler buldukları ülkenin toplam üretimine katkıda bulunarak o ülkeye fayda sağlarken elde ettikleri kazancın büyük bölümünü ülkelere göndererek kaynak ülkeye önemli bir döviz geliri sağlamaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin düzensiz göçü gizli bir şekilde teşvik edici politikalar izleyebildiği, bu durumun da AB'ye düzensiz göçü artırdığı düşünülmektedir (Gençler, 2005, s. 179).

AB'nin göç ve iltica sorunları açısından sergilediği tutumun şekillendiği konuları belirlemek, sığınmacıların bölgeye ne zaman geldikleri, mevcut halkın demografik yapıya etkileri ve ekonomik açıdan sağladığı avantaj ya da dezavantajları değerlendirerek mümkündür. AB üyesi ülke vatandaşları olmayan insanların Birlik içerisine entegre edilmesi ya da dışlanması açısından gerçekleştirilen bir takım uygulamalar söz konusudur. Bunların içerisinde özellikle üçü oldukça önemlidir (Koca, 2002). Söz konusu modeller; asimilasyon modeli, çok kültürlü model ve dışlanma modelidir (Güleç, 2015, s. 89).

Asimilasyon modeli, göçmen ve sığınmacıların içinde yaşamaya başladıkları toplumun mevcut sosyal yapısına entegre olmasıdır. Toplumun sosyal ve kültürel yaşantısı içerisinde yerini alabilecek ve aynı potada eriyebilecek göçmenlere yönelik uygulanan politikadır (Güleç, 2015, s. 89). Çok kültürlü model uygulamasında ise göçmen ve sığınmacıların mevcut AB vatandaşları ile arasındaki çeşitli farklılıkları ortadan kaldırmaları beklenmeden Birlik vatandaşları ile aynı sosyal hakların verilmesi söz konusudur

(Güleç, 2015, s. 89). Son olarak dışlanma modeli uygulamasında göçmen ve sığınmacılar mevcut AB üyesi ülke vatandaşları tarafından kabul edilmez ve dışlanırlar. Aynı zamanda sığınmacıların çeşitli haklar üzerinde sahipliği de sınırlandırılmıştır (Güleç, 2015, s. 89).

Bu uygulamalar devletlerin göç ve iltica üzerine yeni politikalar belirlemede oldukça etkilidir. Diğer taraftan bu uygulamalar göçmenlere vatandaşlık hakkının verilmesi veya verilmemesi üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır. AB'nin son dönemde bütünleşme sürecine girmesi ve ortak politikaların belirlenmesi ile gelen süreçte Birlik üyesi ülkeler söz konusu uygulamalardan ve kesin ayrımlardan uzaklaşmışlardır (Koca, 2002).

Hızla büyüyen düzensiz göç sorunuyla baş etmek için AB'nin benimsediği göç politikası çeşitli açılardan eleştirilmekte, bu politikanın hedeflenen tam tersi sonuçlar doğurduğu öne sürülmektedir. Völkel, AB'nin düzensiz göçle mücadelede yanlış araçlar kullanmasını ve sınır kontrollerine ayrılan bütçenin artırılmasını eleştirmektedir (Völkel, 2014, s. 160). Yapılan araştırmalar Avrupa'daki yasa dışı göçmenlerin büyük bölümünün Avrupa'ya yasal yollarla ve geçerli bir vizeyle geldiğini ve vize süresinin dolmasıyla yasa dışı göçmen konumuna düştüklerini ortaya koymaktadır (Fondazione'den aktaran Triandafyllidou ve Ambrosini, 2011, s. 271). Bu durum da sınır kontrollerinin artırılmasıyla yasa dışı göçün önenebileceği hipotezini geçersiz kılmakta, Völkel'in görüşünü haklı çıkarmaktadır.

Sınırlardaki kayıt yönetiminin güçlendirilmesinin de AB'deki düzensiz göçmen sayısının artmasında önemli rol oynadığı dile getirilmektedir. 2012'de uygulamaya konan biyometrik Schengen vizesi kapsamında AB vatandaşı olmayan kişilerin AB sınırlarına ulaştıklarında parmak izleri alınarak bir veri tabanına kaydedilmektedir. AB ülkelerinde yasa dışı bir şekilde kalmak düşüncesinde olanlar ise milliyetlerinin belirlenmesini ve geldikleri ülkeye iadelerini kolaylaştıran parmak izlerinin AB veri tabanında yer almasını istemediklerinden Avrupa'ya girişte Schengen vizesi yerine yasa dışı yollara başvurmaktadır (Völkel, 2014, s. 162). Belgesiz göçmenlerin iade sürecinin zaman alması onların buldukları ülkede kalma süresini uzatmakta ve iltica başvurusunda bulunmalarını sağlamaktadır; bu durum da AB'ye yasa dışı girişi tetiklemektedir.

Benzer şekilde AB'nin en yoğun olarak kullanılan göç rotalarındaki kontrolleri artırması da düzensiz göçü önleyememekte, sadece göç güzergahlarını çeşitlendirmektedir (Völkel, 2014, s. 163). Göçmenlerin AB'ye ulaşmak için hayatları pahasına daha uzun ve tehlikeli göç rotalarına yönelmesi çok sayıda göçmenin göç yollarında hayatını kaybetmesi sonucu büyük bir trajediye yol açmaktadır. Ek olarak, AB'ye yolculuğun uzun ve riskli olması nedeniyle insan kaçakçılarının göçmenlerden daha fazla para talep etmesi insan kaçakçılığını çok karlı bir iş haline getirmektedir (Völkel, 2014, s. 163-165).

AB'nin göç politikasına yöneltilen eleştirilerden bir tanesi de Birlik'in göç konusunu güvenlikleştirmesidir. "Belli bir politika alanında resmi ve yerleşmiş prosedürlerin dışına çıkarak olağanüstü önlemler almayı meşrulaştırmak için o konunun olağandışı bir tehdit unsuru haline getirilmesi" (Ortaoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2012, s. 13) olarak tanımlanabilecek güvenlikleştirme, AB'nin göçe yaklaşımının karakteristik bir özelliği haline gelmiştir. Önceleri ekonomik kalkınma için önemli birer girdi olarak görülen göçmenler zamanla ülkelerin güvenliğine yönelik tehdit unsurları olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Birlik, Soğuk Savaş sonrasında bölgede yaşanan kaos ortamından kaçmak isteyen binlerce kişinin AB ülkelerine doğru yola çıkmasıyla oluşan göç dalgasını ve artan iltica

başvurularını iç güvenliği açısından bir tehdit olarak algılamış ve bu sorunu güvenlik tedbirlerini artırarak çözmeye çalışmıştır. 1999 Tampere Zirvesi'nde göç olgusunun göçün her aşamasını kapsayacak şekilde bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu da güvenliçli yaklaşımın terk edileceğine yönelik bir sinyal olarak değerlendirilmiş; ancak, 11 Eylül terör saldırıları sonrasında göç-terörizm ilişkisinin güçlenmesi göç politikalarının daha da güvenlikleştirilmesine yol açmıştır. Düzensiz göç sorununun nedenlerine odaklanmak yerine kendi kalesinin duvarlarını yükseltmeyi tercih eden AB'nin güvenlik odaklı bu yaklaşımı düzensiz göçle mücadelesinde başarısız olmasının başlıca nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bu bölümde değinilecek son bir eleştiri konusu da AB'nin göç yönetimini dışsallaştırmasıyla ilgilidir. Dışsallaştırma, göç denetiminin Avrupa sınırları dışında yapılması olarak tanımlanabilir ve AB'nin düzensiz göçü önleme sorumluluğunu kaynak ve transit ölkelere yüklemesini ifade etmek için kullanılabilir. AB göç politikasının dış boyutuna ilk kez Tampere Zirvesi'nde değinilmiş, göç sorununun çözümünde dış politika araçlarından da faydalanılabileceği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda AB düzensiz göçü önlemek için üçüncü ölkelerle işbirliğine gitmeye bunun karşılığında da sözkonusu ölkelere bazı tavizler (vize kolaylığı, maddi yardım, teknik destek vb..) vermeye başlamıştır. Böylece, AB göç politikasını dışsallaştırmak suretiyle AB'ye yönelik düzensiz göçün kendi sınırları dışında kontrol altına alınmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Bir sonraki bölümde AB göç politikasının dışsallaştırılmasında en fazla kullanılan araçlardan biri olan Geri Kabul Anlaşmaları üzerinde durulacaktır.

4. GERİ KABUL ANLAşMALARININ GELİşİMİ VE YASAL ÇERÇEVESİ

Geri Kabul Anlaşması (GKA), temel olarak, "bir ölkeye düzensiz yollardan giriş yapmış (yani pasaport, gerekli ise vize, oturma izni ya da benzeri seyahat dokümanları olmayan) ve genellikle yasa ile belirlenmiş gümrük kapıları ile diğer giriş noktalarından sayılmayan yerlerden ölkeye girmiş ve halen ölkede bulunan kişiler ile giriş sırasında bu şartları yerine getirmiş olsa da, vize süresinin bitmesi veya bunun gibi nedenlerle artık bu şartları taşımayan kişilerin vatandaşı oldukları ölkelere gönderilmelerine yönelik prosedürleri düzenleyen anlaşmalardır" (Özsöz, 2014, s. 15). AB'nin GKA'sı ise AB ile AB üyesi olmayan ölkeler arasında imzalanan ve yasa dışında bir şekilde bir ölkede bulunan kişilerin kendi ölkelerine ya da geldikleri transit ölkeye geri gönderilmesini mümkün kılan anlaşmalardır. Anlaşma bir ölkede kalma şartlarını taşımayan ya da ölkeye girişte bu şartları taşıyan ancak daha sonra kaybeden anlaşmaya taraf ölkeler³ vatandaşları ile anlaşmaya taraf olan ölkeleri transit ölkeler olarak kullanan üçüncü ölkelerin vatandaşlarını kapsamaktadır. GKA'nın gelişim sürecine değinmeden önce tanımlanması gereken bir diğer kavram ise "transit ölkeler"dir. Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre transit ölkeler "göç akınlarının (yasal ya da yasa dışında) içinden geçtiği ölkeler"dir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 57).

19.yy'da Alman devletleri ile Prusya; 20.yy'da Almanya ve Hollanda arasında imzalanan anlaşmalar GKA'nın Avrupa'daki ilk örnekleri olarak kabul edilebilir (Aka ve Özkural, 2015, s. 260). 1958'de Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan ekonomik işbirliği anlaşması kapsamında

³ Çalışma boyunca bu kavram AB'nin GKA imzaladığı ölkeleri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

bu ülke vatandaşlarının Benelux bölgesinde serbest dolaşım hakkına sahip olması üçüncü ülkelerle GKA'nın imzalanması ihtiyacını gündeme getirmiştir (Aka ve Özkural, 2015, s. 261). Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından hızla artan düzensiz göçle mücadele etmek için AB üyeleri ikili GKA imzalamaya ağırlık vermiştir. O dönemde Birlik düzeyinde GKA imzalanmamasının nedeni bu yetkinin üye devletlere ait olmasıdır. 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile göç politikasının üçüncü sütundan birinci sütuna aktarılmasıyla Komisyon'a, Birlik adına GKA müzakerelerini yürütme ve sonlandırma yetkisi verilmiştir. Komisyon 2001'de yayımladığı "Yasa dışı Göç Üzerine Ortak Politika Raporu"nda düzensiz göçle mücadelede GKA imzalanmasına öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir (European Commission, 2001). 2002'de Seville'de yapılan AB Zirvesi'nde AB'nin yapacağı her türlü anlaşmanın düzensiz göçün yönetimi ve zorunlu geri kabul ile ilgili hükümler içermesinin kararlaştırılması AB'nin GKA'larının hızla artmasına sebep olmuştur. 2008 yılında Parlamento ve Konsey tarafından 2008/115 no'lu Geri Gönderme Tüzüğü kabul edilmiş; GKA'lar kapsamında yapılan geri göndermelerin bu tüzük çerçevesinde gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Tüzük, AB sınırları içinde kanunsuz olarak bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının geri gönderilmesinde tüm üye devletlerin uygulayacağı ortak standart ve prosedürleri belirlemiştir.

2009'da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması'nın 79(3).maddesi AB'nin GKA'larının hukuki zeminini oluşturmuş, GKA'ların tamamlanması için nitelikli çoğunluk şartı getirerek GKA sürecini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, GKA'ların kabul edilmesinde AB Parlamentosu'nun onayını zorunlu kılarak GKA'ların temel haklar boyutuna en fazla vurgu yapan AB kurumlarından biri olan Parlamento'nun süreçteki rolünü artırmıştır.

GKA'da genellikle geri gönderme prosedürleri, transit geri gönderme düzenlemeleri, sorumlu kriterleri, ispat standardı, zaman limitleri ve maliyet dağıtım konularıyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Anlaşmaların içeriği müzakere edilen ülkeye göre farklılaşabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Pakistan yönetimi GKA'ların en tartışmalı konusu olan üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulü ve bu kişilerin geldikleri ülkeye geri gönderilmesi konusunda işbirliğine yanaşmayacak komşularıyla sorun yaşayacağını belirtmiş, müzakereler sonucunda sadece AB içinde yasa dışı şekilde bulunan Pakistan vatandaşlarının geri kabulünü kapsayacak şekilde Pakistan-AB GKA imzalanmıştır. Sri Lanka ile yapılan müzakereler AB'nin istekleri doğrultusunda şekillenirken Rusya ile müzakerelerde ise AB bazı tavizler vermek durumunda kalmıştır (Şemşit, 2010, s. 229-230). Kısaca, taraf devletlerin AB karşısındaki pazarlık gücünün anlaşma içeriğini büyük ölçüde etkilediği söylenebilir.

AB'nin GKA'ları ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus ise AB üyesi devletlerin üçüncü ülkelerle imzaladığı ikili GKA'lar ile AB düzeyinde yapılan GKA'ların birlikte uygulanabilmesinin mümkün olduğu; ancak, uyumsuzluk halinde AB GKA'larının üye ülkelerin ikili GKA'larından önce ve üstün geldiğidir.

4.1. GKA'ların Oluşum ve Uygulama Süreci

Üçüncü bir ülkeyle GKA imzalanması süreci AB Konseyi'nin AB Komisyonu'nu ilgili ülkeyle GKA müzakere etmek için görevlendirmesiyle başlamaktadır. Komisyon tarafından yürütülen müzakerelerin başarıyla sonuçlanması halinde Komisyon taraf ülkeyle GKA imzalanmasını önermektedir. Parlamento onay verirse ve Konsey de nitelikli çoğunluk ile karar verirse Komisyon AB adına ilgili ülkeyle

GKA imzalamaktadır. AB üye devletlerinin ve parlamentolarının tek tek bu anlaşmayı onaylamasına gerek yoktur. Taraf ülkede ise gerekli onay prosedürleri tamamlandıktan sonra anlaşma yürürlüğe girmekte; anlaşmanın uygulanması her iki taraftan uzmanlardan oluşan Geri Kabul Komitesi tarafından izlenmektedir. 2016 itibarıyla AB'nin 17 ülkeyle⁴ GKA'sı mevcut olup çok sayıda ülke ile de GKA müzakereleri devam etmektedir.

GKA karşı tarafa AB'ye göre daha fazla sorumluluk yüklediğinden taraf ülkeyi GKA imzalamaya ikna etmek kolay olmamakta; hatta taraf ülkenin AB'nin GKA müzakerelerini başlatma çağrısına cevap vermesi bile biraz zaman almaktadır. Örneğin 2000'li yılların başında Fas'la başlayan GKA müzakere süreci halen devam etmektedir. Bu sebeple Komisyon Konsey'e yaptığı öneride taraf ülkeyi GKA imzalamaya teşvik etmek için bazı araçlar kullanılması önerisinde bulunmuştur (Erdenir, 2013, s. 489). Kullanılan araçlar ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Afrika ülkelerinde kalkınma yardımları başlıca teşvik unsuru olurken Birlik'in doğu komşuları ve aday ülkeler için vize kolaylığı/serbestisi anlaşmaları kullanılmaktadır. Bu teşviklerin yetersiz kalması durumunda ise diplomatik ilişkilerin ve işbirliğinin dondurulması, ticari ve mali yaptırımlar uygulanması, vize ve seyahat özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirler alınması gibi olumsuz teşviklere başvurulmaktadır (Şemşit, 2010, s. 235-236).

2004 yılında Komisyon'a GKA ile birlikte vize kolaylığı anlaşmasını da müzakere etme yetkisinin verilmesiyle (Şemşit, 2010, s. 226) GKA müzakereleri ve vize diyalog süreci birlikte yürütülmeye başlamıştır. AB GKA müzakeresi yürüttüğü ülkeye vize kolaylığı/serbestisi tanımak için ilgili ülkenin altyapısının kendi standartlarına uyumlu hale getirilmesini önemsemektedir. Bu sebeple de müzakere ettiği ülkenin yapması gereken düzenlemeleri içeren bir yol haritası hazırlamaktadır. Bu yol haritasında taraf ülkenin sınır denetimi, belge güvenliği ve göç yönetimi, temel hakların korunması ve kamu düzeni konularında yapması gereken reformlar yer almaktadır. AB ilgili ülkeyi bu reformları yapabilmesi için maddi ve teknik açıdan desteklemektedir.

Vize kolaylığı/serbestisi GKA'ların imzalanması ve yürürlüğe girmesiyle eş zamanlı ve otomatik olarak gerçekleşmemektedir. Genellikle, taraf ülkeye GKA'nın başarıyla uygulanabilmesi için eksiklerini tamamlaması amacıyla bir süre tanınmakta bu nedenle GKA yürürlük tarihi ötelenmektedir. Vize kolaylığı/serbestisi ise taraf ülkenin kendisine verilen yol haritasındaki reformları yapabilmesine ve GKA'nın sorunsuz bir şekilde yürütülmesine bağlı olarak daha ileri bir tarihte gerçekleşmektedir. Örnek vermek gerekirse, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Bosna-Hersek ve Moldova ile imzalanan GKA 1 Ocak 2008'de yürürlüğe girmiş; ancak vize serbestisi Sırbistan, Karadağ ve Makedonya 2009'da; Bosna-Hersek'e 2010'da; Moldova'ya ise 2014'te tanınmıştır.

GKA yürürlüğe girdikten sonra AB, kanunsuz bir şekilde kendi sınırları içinde bulunduğunu tespit ederek iade etmek istediği taraf ülke veya üçüncü ülke vatandaşlarını taraf ülkeye bildirmektedir. Taraf ülke GKA kapsamında ve uluslararası hukuk gereğince kendi vatandaşlarını kabul etmektedir. Ancak, kendi ülkesini transit olarak kullanarak AB'ye geçen üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etmesi için AB'nin iade etmek istediği kişi veya kişilerin taraf ülke üzerinden AB'ye girdiğini kanıtlaması gerekmektedir. Bu

⁴ Bu ülkeler Hong Kong, Macau, Sri Lanka, Arnavutluk, Rusya, Ukrayna, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya (FYROM), Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Moldova, Pakistan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkiye, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde)'dir.

kişilerin taraf ülkeye iadesi ancak bu durumun geçerli delillerle kanıtlanması ve taraf ülkenin de bunu kabul etmesi ile gerçekleşmektedir. Taraf ülke kendisine iade edilen vatandaşları ülkelerine ya da geldikleri ülkeye gönderinceye kadar geri gönderme merkezlerinde barındırmaktadır. Bu kişilerin AB'den taraf ülkeye iadesi için yapılan masraflar AB tarafından karşılanmaktadır; ancak, taraf ülkeden kendi ülkesine veya üçüncü bir ülkeye gönderilmek üzere barınma merkezlerinde kaldığı sürece yapılan masrafları taraf ülke üstlenmektedir.

4.2. GKA'lara Yönelik Eleştiriler

AB GKA'larına yönelik eleştirilerin başında AB'nin GKA imzaladığı taraf ülkeyi düzensiz göçle mücadelede bir eş ortak (co-partner) olarak kabul etmesi ve bu ülkeyi transit olarak kullanan üçüncü ülke vatandaşlarını da geri kabul kapsamına alması gelmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 no'lu Protokol'ün 3(2).maddesi uyarınca bir ülke, başka bir ülkede yasa dışı olarak bulunan kendi vatandaşını geri kabul etmek zorundadır (Council of Europe, 1950). Ancak; ülkelerin kendi vatandaşı olmayan kişileri kabul etme gibi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Buna rağmen AB'nin uluslararası hukuk kurallarını esneterek GKA imzaladığı taraf ülkeyi, bu ülkeyi transit olarak kullanan üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulü yükümlülüğü altına sokması yoğun eleştirilere neden olmaktadır.

Geri gönderme sürecini hızlandırmak için GKA'lara eklenen hızlandırılmış prosedürlerin varlığı da bu anlaşmaları eleştiri konusu haline getirmektedir (Göçmen, 2014, s. 39). Sığınma talebinde bulunan kişilerin başvuru gerekçelerini açıklayabilmesi ve başvurularının adil bir şekilde değerlendirilmesi için belli bir süreye ihtiyaç vardır. Ancak, GKA'lara ilştirilen hızlandırılmış prosedürler bu gerekliliği göz ardı etmekte ve başvuru talebinin yeterince değerlendirilmeden (çoğunlukla olumsuz) karar verilmesine neden olmaktadır. Bir başka deyişle, GKA, göçmenleri uluslararası hukukun kendilerine tanıdığı hakları kullanmaktan mahrum bırakmaktadır. Ayrıca AB'nin iltica talebi reddedilen kişilerin itiraz edebilmesine olanak sağlayan fonları azaltmaya gitmesi (Fekete, 2005, s. 68) GKA'lara yöneltilen bir başka eleştiri noktasıdır.

GKA müzakereleri yapılırken taraf ülkenin anlaşmayı uygulayabilmek için sahip olduğu imkanların yeterince dikkate alınmaması da eleştirilmektedir. Her ne kadar GKA yürürlüğe girmeden önceki geçiş sürecinde taraf ülkenin kurumsal altyapısını güçlendirmesi desteklense de bu ülkelerin sistemleri ideal hale getirilememektedir. Söz konusu ülkelerdeki teknik donanım ve barınma olanaklarının eksikliği, personel deneyimsizliği ve ilgili kurumlar arasındaki iletişim yetersizliği gibi konular geri gönderilen bireylerin bu ülkelerde ciddi sorunlarla karşılaşmasına sebep olmaktadır (Şemşit, 2010, s. 231). Özellikle ekonomik durumu yeterince iyi olmayan taraf ülkelerin geri gönderme merkezlerindeki koşulların yetersizliği iade edilen kişileri hak ihlallerine daha fazla maruz kalma riskiyle baş başa bırakmaktadır.

Dahası, geri gönderilen kişilerin durumlarının takip edilebilmesi için gerekli mekanizmaların bulunmaması bu kişilerin olası hak ihlallerinin takip edilmesini imkansız kılmakta; bunların kolaylıkla hasır altı edilebilmesine elverişli zemin hazırlamaktadır. Sivil toplum örgütleri kendilerine geri gönderme merkezlerini gözlemlene imkanının sağlanmasını talep etmektedir. Liz Fekete (2005, s. 74), malların dolaşımında kayıt sistemine büyük önem veren ve gönderdiği malları takip eden AB'nin iade ettiği üçüncü ülke vatandaşlarının durumunu izleyebilmek için bir sistem kurmasını AB'nin sığınmacılara verdiği değeri göstermesi açısından dikkat çekici bulmaktadır.

Ayrıca GKA'ların yasa dışı göçmenler için caydırıcı olamayacağı ve dolayısıyla düzensiz göçün önlenmesinde etkili bir araç olmadığı düşünölmektedir. Yasa dışı göçmenlerin iade edildikleri transit ölkelerde kalış süresinin uzaması veya bu kişilerin kendi ölkelerine iade edildiklerinde onları göçe zorlayan nedenlerin/koşulların devam etmesi bu kişileri yeniden göç etmeye sevk edecektir (Şemşit, 2010, s. 232). Dahası, insan hayatına yönelik bir tehdidin sürdüğü ölkeye iadenin yasak olması transit ölkede sıkışıp kalan bir göçmen kitlesi doğurmaktadır. Bu nedenle GKA'ların sadece kısa vadede çözüm sunacağı, uzun dönemde ise yasa dışı göçle mücadelede yetersiz bir araç olduğu ileri sürölmektedir.

Son olarak, AB, 2001 tarihli direktifi (Council of the European Union, 2001) ile silahlı çatışma veya yaygın şiddet alanlarından kaçanlar ile sistematik veya genel insan hakkı ihlallerine maruz durumdaki kişilerin kitlesel ve ani olarak AB topraklarına gelmeleri durumunda, Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı bir kararla bu kişilere geçici koruma sağlanmasına olanak tanımıştır. Geçici koruma kapsamına alınan kişilere de ikamet ve çalışma izni, eğitim ve sağlık imkanları ile sosyal destek sağlanması gerekmektedir. Buna rağmen söz konusu direktifin AB içinde gündeme gelmemesi de AB'nin soruna bakışını yansıtmaktadır.

4.3. İnsan Hakları Boyutuyla GKA

Özellikle 1990'larda iade politikası kapsamında sınır dışı edilmesine karar verilen kişilerin yakalanması ve sınır dışı edilmesi sırasında yaşanan bazı olaylar iade sürecinin insan hakları boyutunun tartışmaya açılmasına sebep olmuştur. Bu olayların medyada geniş yer alması ve kamuoyunda oluşan tepki geri gönderme sisteminin temel haklar açısından ele alınmasını gerektirmiştir.

Bu olaylara bir kaç örnek vermek gerekirse, 1993 yılında Jamaikalı Joy Gardner sınır dışı edilmek üzere Londra'daki evinde gözaltına alınmıştır. Kadının güvenlik güçlerine karşı koyması nedeniyle elleri ve ayakları kelepçelenmiş ve ağzı da bantla sarılmıştır (Mills, 1999). Bu durumda evinden çıkarılan kadın geçirdiği rahatsızlık nedeniyle hastaneye kaldırılmış ve yaşam destek ünitesine bağlı olarak yaşadığı dört günün sonunda hayatını kaybetmiştir. Bu olayın kadının 5 yaşındaki oğlunun gözleri önünde gerçekleşmesi geri gönderme sürecinin sadece insan hakları değil çocuk hakları ihlallerine de ortam hazırladığını göstermiştir.

Mayıs 2004'te altı yaşındaki kızıyla birlikte Birleşik Krallık'tan sınır dışı edilen Bernice Wairimu Kamau, Kenya Havayollarına ait bir uçakta on saatlik yolculuğu elleri ve ayakları zincirli olarak tamamlamak zorunda kalmıştır. Başkent Nairobi'ye indiğinde hastaneye kaldırılan Kamau'nun yüzündeki yaraların kendisine eşlik eden İngiliz görevlileri ile yaptığı tartışma sonucu oluştuğuna inanılmıştır. İngiliz görevliler, konuyla ilgili görüşmek isteyen Kenyalı gazetecileri atlatmak için kendilerini bir odaya kilitlemiştir (Fekete, 2005, s. 75-76).

Almanya'da ise Kırgızistanlı bir yetimin, 18 yaşındaki ağabeyi olmadan sınır dışı edilmeye karşı çıkması üzerine pilot çocuğu uçağa almayı reddetmiştir. Olay üzerine çocuğu hastanelik oluncaya kadar dövmele itham edilen altı güvenlik görevlisi hakkında iddianame hazırlanmıştır (Fekete, 2005, s. 76).

Benzer şekilde 1998'de Belçika'dan sınır dışı edilmek üzere bindirildiği uçakta görevlilere direnen Nijeryalı Semira Adamu'nun elleri ve ayakları kelepçeli halde iken kafasına yastık bastırılması sonucu bayılmasının ve ardından da hayatını kaybetmesinin kamuoyunda oluşturduğu tepki nedeniyle Belçika'da bir süre geri gönderme politikası askıya alınmıştır. Ailesiyle birlikte İsveç'ten Sırbistan'a sınır dışı edilmek

istenen Anisa Muric'in uçuş korkusu nedeniyle başka bir araçla sınır dışı edilme talebi reddedilmiş; uçağa bindirilmeye direnmesi nedeniyle elleri ve ayakları kelepçelenerek uçağa binmesi sağlanmış ve yolculuk boyunca ailesinden ayrı bir yerde, iddia edildiğine göre köpekler için ayrılan bölümde yere yatırılarak seyahat ettirilmiştir. Bu olay da geri gönderme sırasında yaşanan insan hakları ihlallerinin bir kez daha gündeme gelmesine neden olmuştur (Fekete, 2005, s. 75-76).

Temel hakların ihlali riski sadece sınır dışı edilmek üzere gözaltına alınma ya da sınır dışı edilme süreçlerinde söz konusu değildir. Kişiler gönderildikleri ülkede de haklarının ihlal edilmesi riskine maruz kalmaktadır. Özellikle de GKA kapsamında yasa dışı göçmenlerin vatandaşı olmadıkları ve transit ülke olarak kullandıkları ülkelere iadesi temel hak ihlallerine açık kapı bırakmaktadır. Örneğin, 2011'de yasa dışı yollarla Belçika'ya giriş yapan ve iltica talebinde bulunan Afganistanlı Nam Singh ve ailesinin Afgan olduklarına ikna olmayan Belçika makamları tarafından geldikleri ülke olan Rusya'ya geri gönderilmesi bu kişileri Rusya'da olası hak ihlallerine karşı savunmasız bırakmıştır.

2007 yılında ise Arnavutluk'taki bir geri gönderme merkezinde sınır dışı edilmeyi bekleyen bir grup Hintlinin merkezden kaçması GKA imzalanan taraf ülkenin geri gönderme merkezlerinin koşullarının temel haklara uygunluğunun da tartışılması gerektiğine işaret etmektedir.

GKA kapsamında yapılan geri göndermeyle ilgili açılan çok sayıda davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) insan hakları ihlallerine ilişkin verdiği kararlar da GKA'ların iade edilen kişileri hak ihlallerine maruz bıraktığını destekler niteliktedir. 2012 tarihli kararında AİHM, Libya'dan İtalya'ya geçmek için yola çıkan Somali ve Eritreli göçmenlerin denizde yakalanması ve Libya'ya iade edilmesinin toplu sınır dışı kapsamına girdiğine ve İtalya'nın da bu kişileri Libya'ya geri göndermekle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 nolu protokolün toplu sınır dışı etme yasağı ile ilgili 4.maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir. Ayrıca, mahkeme iltica başvurusu yapabilmek için sığınmacının o ülkede bulunması ve kararın değerlendirildiği mahkemede durumunu ifade edebilme hakkına sahip olması gerektiğini dikkate alarak kişilerin yetkili bir merciye başvurma hakkından mahrum bırakılması sonucu etkili başvuru hakkının da ihlal edildiğine hükmetmiştir. İtalyan makamlarının göçmenleri Libya'ya göndererek onları Libya'da kötü muameleye maruz kalma veya ülkelerine iade edilme riskiyle karşı karşıya bırakmakla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı ilkesini de ihlal ettiğine hükmetmiştir (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2012).

Bu gelişmeler konuyla ilgili kurumları geri kabul sürecinin insan hakları boyutunu vurgulamaya yöneltmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi 2010 yılındaki kararında GKA'nın yasa dışı göçmenlerin veya mültecilerin hakları açısından doğrudan veya dolaylı tehdit oluşturabileceği riskine dikkat çekmiş ve AB'ye GKA imzalamadan önce görüşülen ülkede iyi işleyen bir iltica sisteminin varlığını ve insan haklarının durumunu dikkate almasını önermiştir (Council of Europe Parliamentary Assembly, 2010).

Komisyon da 2011 tarihli değerlendirmesinde, GKA'nın uygulanmasını izleyen Ortak Geri Kabul komitesinin iade edilenlerin temel haklarının izlenmesinde daha etkili bir rol oynaması gerektiğini belirtmiş; iade edilenlerin haklarının sürekli ve ciddi bir şekilde ihlal edilmesi riski oluştuğunda anlaşmanın geçici süreyle askıya alınmasına dair bir hükmün GKA'lara konmasını önermiştir (European Commission, 2011).

2005 yılında Arnavutluk ile imzalanan GKA'da insan hakları ile ilgili kaygılarını ilk kez ifade eden AB Parlamentosu da GKA'ların temel haklar boyutunu ne çıkaran kurumlar arasındadır. Pakistan ile imzalanan GKA'nın insan haklarının korunması konusunda açık bir referans içermemesi nedeniyle anlaşmayı oylamadan önce dönemin iişlerinden sorumlu AB komiserini oldukça dikkatli sorgulaması kurumun bu konuya verdiği öneme işaret etmektedir (European Parliament, 2015).

5. SONUÇ

G ve iltica konusu, kurulduğu yıllarda AB'nin gündeminde yer almamıştır. G politikası ulusların egemenliği ile yakından ilgili bir yüksek politika (high politics) başlığı olduğundan bu alanda ortak bir politika benimsenmesi diğer politika alanlarına nazaran daha uzun srmuştr. AB bütünleşme sürecinin devam etmesi ve ortak bir pazarın oluşturulabilmesi için bu süreci etkileyebilecek dış unsurların kontrol altında tutulması gerekliliği ulusal güç politikalarının uyumlaştırılmasını gerektirmiştir.

Bu alışmada AB düzeyinde ortak bir güç politikasının oluşum süreci ve AB'nin düzensiz göçle mücadelede başvurduğu en önemli araçlardan biri olan GKA ele alınmıştır. Ortak g politikasının gelişiminin kronolojik bir sıra takip edilerek incelenmesinin ardından GKA'ların yasal erevesi ve uygulama süreci hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak GKA'ların insan hakları ile ilişkisi ve bu konuyla ilgili eleştiriler analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, ulusal güç politikalarının tam olarak uyumlaştırılamamasına rağmen ortak bir güç politikasının oluşumunda önemli yol alındığı, fakat AB'nin düzensiz göçle mücadelede en güvendiği araçlardan biri olan GKA'ların içerdiği etik ve hukuki boşluklar nedeniyle temel hakların korunması konusunda yeterli güvenceler sağlamadığı sonucuna varılmıştır. Son dönemde büyük bir g kriziyle karşı karşıya kalan AB'nin bu eksikliğe rağmen yeni GKA'lar yapmaya yönelmesi ise Birlik'in kurucu ilkelerinden biri olan temel haklara saygı ilkesine bağlılığının sorgulanmasına yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Aka, H. B. ve Özkural, N. (2015). Turkey and the European Union: A Review of Turkey's Readmission Agreement. *The European Legacy*, 20(3), 255-272.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2012). Bilgi Notu-Toplu sınırdışı uygulamaları. Erişim 29 Kasım 2016, <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/8bbc9c0110e0ea8cac20dfadace4c292.pdf>

Baydarol, C. ve Turan, A. (2014). Avrupa'nın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Kriz ve Türkiye ile İlişkiler. *BİLGESAM Rapor No: 63*.

Bozkurt, K. (2016). Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Temmuz-Ağustos 2016, Sayı 125, 387-408.

Coleman, N. (2009). *European Readmission Policy Third Country Interests and Refugee Rights* (e-book). Erişim 10 Aralık 2016, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/suleyman-ebooks/detail.action?docID=467998>

Council of Europe. (1950). European Convention on Human Rights. Erişim 12 Aralık 2016, http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

Council of Europe Parliamentary Assembly. (2010). Readmission agreements: a mechanism for returning irregular migrants. Erişim 09 Aralık 2016), <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17874&lang=en>

Council of the European Union. (21.07.2001). Council Directive on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, 2001/55/EC, *Official Journal of the European Communities* OJL212. Erişim 30 Aralık 2016, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF>

Council of the European Union. (2002). Seville European Council Presidency Conclusions, 21-22 Haziran 2002, Brüksel.

Council of the European Union. (03.03.2005). The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union. (2005/C 53/01), *Official Journal of the European Union*. Erişim 22 Ocak 2017, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>

Council of the European Union. (24 September 2008). European Pact on Immigration and Asylum. Brussels. Erişim 20 Ocak 2017, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st13/st13440.en08.pdf>

Council of the European Union. (2 December 2009) The Stockholm Programme- An open and secure Europe serving and protecting the citizen. Brussels. Erişim 24 Ocak 2017, https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_an_open_and_secure_europe_en_1.pdf

Dedja, S. (2012). Human Rights in the EU Return Policy: The Case of the EU-Albania Relations. *European Journal of Migration and Law*, 14(1), 95–114.

Ekinci, M. U. (2016). *Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu*. İstanbul: SETA Yayınları 64.

Erdenir, B. (2013). Vize. B. Akçay ve S. Akgül-Açıkmeşe, (Ed.), *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri* içinde (471-495). Ankara: Turhan Kitabevi.

European Commission. (15.11.2001). Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration. COM(2001) 672 final. Erişim 29 Kasım 2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52001DC0672>

European Commission. (18.11.2011). Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. COM(2011) 743 final. Erişim 29 Kasım 2016, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=EN>

European Commission. (23.02.2011). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Evaluation of EU Readmission Agreements. COM(2011) 76 final. Brussels. Erişim 3 Aralık 2016,

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0076:FIN:EN:PDF>

European Council. (15- 16 October 1999). Tampere European Council Presidency Conclusions. Erişim 24 Ocak 2017, http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#

- European Parliament. (2015). EU Readmission Agreements Facilitating the Return of Irregular Migrants. Erişim 9 Aralık 2016, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/554212/EPRS_BRI\(2015\)554212_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/554212/EPRS_BRI(2015)554212_EN.pdf)
- Fekete, L. (2005). The deportation machine: Europe, asylum and human rights. *Race & Class*, 47(1), 64-91.
- Geddes, A. (2001). International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe. *International Migration*, 39(6), 21-42.
- Geddes, A. (2003a). Analysing the Politics of Migration and Immigration in Europe. *The Politics of Migration and Immigration in Europe* içinde (1-28). Sage Publications.
- Geddes, A. (2003b). The Politics of Migration in an Integrating Europe. *The Politics of Migration and Immigration in Europe* içinde (126-148). Sage Publications.
- Gençler, A. (2005). Avrupa Birliği'nin G Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 173-197.
- Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Ynden Analizi. *Ankara Avrupa alışmaları Dergisi*, 13(2), 21-86.
- Guiffre, M. (2011). The European Union Readmission Policy after Lisbon. *Interdisciplinary Political Studies*, 1(2011), 7-19.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin G Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. *TESAM Akademi Dergisi*, Temmuz 2015, 2(2), 81-100.
- Hampshire, J. (2016). European migration governance since the Lisbon treaty: introduction to the special issue. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(4), 537-553.
- Hansen, R. (2003). Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons. *The Political Quarterly*, 74(1), 25-38.
- Hix, S. ve Hyland, B. (2011). Interior Policies. *The Political System of the European Union* içinde (273-301). 3rdedition. Palgrave Macmillan.
- International Organisation for Migration. (2015). "2015 Global Migration Trends Factsheet". Erişim: 26 Ocak 2017, <https://publications.iom.int/books/global-migration-trends-factsheet-2015>
- Koca M. (2002). AB lkelerinde G, Mlteciler ve Yabancı Uyrukluların İstihdamı. Erişim: 10 Mart 2016, www.tid.gov.tr/Makaleler/MKOCA9.DOC
- Mills, H. (1999). A Life Without Joy. *The Guardian* (7 March 1999). Erişim: 17 Ocak 2016), <https://www.theguardian.com/celldeaths/article/0,2763,195387,00.html>
- Monar, J. (2010). Justice and Home Affairs. *Journal of Common Market Studies 2010 Annual Review*, 48, 143-162.
- Moraes, C. (2003). The Politics of European Union Migration Policy. *The Political Quarterly*, 74(1), 116-131.
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2012). Küresel Güç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin G Politikalarının Gelişimi. *ORSAM Rapor No: 123*, Ankara.
- zsz, M. (2014). Türk Vatandaşlarının Vizesiz Avrupa Yolculuğu: Vize Sorunu, Geri Kabul ve Sonrası. *İKV Değerlendirme Notu 85*.

- Samur, H. (2008). Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Soyaltın, D. (2013). Good news, Bad News or No News: Management of Irregular Migration in Turkey. *Centre for Policy Analysis and Research on Turkey (ResearchTurkey)*, II (3), 33-45.
- Şemşit, S. (2010). *Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı.
- The European Parliament and the Council of the European Union. (2008). Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals. *Official Journal of the European Union*, Erişim 19 Aralık 2016, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:en:PDF>
- The European Parliament and the Council of the European Union. (2013). Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast). *Official Journal of the European Union*, Erişim 19 Aralık2016,<https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Dve-2013-32-Asylum-Procedures.pdf>
- Triandafyllidou, A. &Ambrosini, M. (2011). Irregular Immigration Control in Italy and Greece: Strong Fencing and Weak Gate-keeping Serving the Labour Market. *European Journal of Migration and Law*, 13(3), 251-273.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü. (çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş.Ltd.Şti.). No 18.
- United Nations. (2016). International Migration Report 2015.
- Völkel, Jan C. (2014). Money for Nothing, the Cricks for Free Five Paradoxes in EU Migration Policy. *Comparative Migration Studies*, 2(2), 151-180.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.